

Напрям № 10
Міжнародний досвід і перспективи розвитку
судово-експертної діяльності

Галина Авдєєва

*кандидатка юридичних наук, старша наукова співробітниця,
провідна наукова співробітниця НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, м. Харків, Україна*

**УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Інтеграція України до Європейського Союзу з 2014 року є одним з основних зовнішньополітичних пріоритетів нашої держави. Згідно зі ст. 124 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом «Україна забезпечує поступове приведення своїх чинних законів та майбутнього законодавства у відповідність до *acquis* ЄС». [1]. Після надання Україні 23 червня 2022 року статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу процес адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу прискорився.

Оновлення законодавства країн-членів ЄС та Ради Європи здійснюється на основі аналізу звітів Європейської комісії з ефективності правосуддя (ЄКЕП або СЕРЕJ), в яких з 2002 року щорічно здійснюється оцінка ефективності функціонування судових систем в державах-членах Ради Європи. Зокрема, у звіті, опублікованому у 2014 р. наголошено на важливості діяльності судових експертів, яка «сприяє підвищенню ефективності судової системи, надаючи суддям чіткі та обґрунтовані відповіді з конкретних та складних питань, які вони мають оцінювати». [2]. ЄКЕП навіть присвятила проблемам судової експертизи окремий розділ (розділ 15), на основі якого Радою Європи прийняті «Настанови щодо ролі призначених судом експертів у судових розглядах держав-членів Ради Європи» (далі – Настанови РЄ) у кримінальних, цивільних та адміністративних справах. Згідно з п. 138. Настанов РЄ кожна держава-член Ради Європи повинна або запровадити правові норми, які відповідають запропонованим принципам судово-експертної діяльності, або переглянути, чи вони відповідають інструкціям з цих питань. [3]. Тобто, процеси зближення законодавства в європейських країнах чи, принаймні, спираються на однакові принципи правового регулювання, спостерігаються й у питаннях судової експертизи.

Вивчення та аналіз принципів судово-експертної діяльності, викладених в нормативних документах країн-членів ЄС та Ради Європи, показав недосконалість і необхідність реформування системи експертного забезпечення правосуддя України в умовах євроінтеграції, а порівняльний аналіз законодавства України у галузі судової експертизи із законодавством європейських країн дозволив визначити його напрями.

В окремих державах-членах Ради Європи (Естонія, Німеччина, Греція,

Ірландія, Мальта, Нідерланди, Норвегія, Польща, РФ, Туреччина) на сьогодні існує три види судових експертів: 1) технічні експерти, які вирішують питання технічного характеру із використанням власних спеціальних знань у певних галузях науки і техніки; 2) експерти-свідки, яких залучають сторони по справі для підтримки своїх доказів з використанням спеціальних знань; 3) експерти у галузі права, які надають суддям консультації з певних правових питань, але в прийнятті процесуальних рішень не участі беруть. В більшості держав-членів Ради Європи існують два види експертів – технічні (44 країни) і експерти-свідки (32 країни). [3, с. 441, с. 443].

У певних країнах (Кіпр, Данія, Ірландія, Великобританія-Англія та Уельс) експерт зазвичай запрошується безпосередньо сторонами і розглядається відповідно як експерт з боку обвинувачення чи захисту.

В деяких країнах (зокрема, в Нідерландах) обрання експерта здійснюється не судом, а прокурором або професійною асоціацією судових експертів.

В 39 державах-членах Ради Європи (зокрема, в Албанії, Грузії, Німеччині, Ісландії, Литві, Чорногорії, Нідерландах, Норвегії, Португалії, Румунії, Іспанії, Туреччині та ін.) на процесуальному рівні закріплені вимоги до компетенції та добросовісності судового експерта. А в деяких країнах (зокрема, в Чорногорії, Словенії) за перевищення строку проведення експертизи до експертів можуть застосовуватися штрафи або зменшення винагороди. [3, с. 445].

У Чехії судово-експертна діяльність регулюється Законом № 36/1967 від 20 квітня 1967 «Про експертів і перекладачів» із змінами, внесеними у 2006, 2009, 2011, 2019, 2021 р.р. [4]. Обрання експертів, в основному, здійснюється сторонами зі списків, які обласні суди складають, постійно оновлюють і надсилають в Міністерство Юстиції, обласні прокуратури і управління поліції, районні і військові суди. Централізований (загальний) список експертів і здатних проводити експертну діяльність установ (вищих навчальних закладів, науково-дослідних інститутів та ін.), систематизований за галузями знань, складає і оприлюднює в мережі Інтернет Міністерство Юстиції. До проведення експертизи сторони в окремих випадках можуть також залучати особу, яка не внесена до списку експертів.

В республіці Литва згідно Ч. 3 ст. 4 Закону «Про судову експертизу» також в якості експерта може бути призначена особа, яка не включена до списку експертів. [5].

В Україні ще 30 років тому Верховною Радою затверджена «Концепція судово-правової реформи», в якій задекларовано «створити судову експертизу, як важливу і самостійну інституцію, незалежну від органів попереднього розслідування, діяльність якої повинна регулюватись процесуальним законодавством» (п. 1 розділу V). Однак, через розбіжності поглядів представників різних відомств щодо організаційно-управлінських засад судової експертизи це завдання виконано не було. [6, с. 516]. В 1994 р. в Україні був прийнятий закон «Про судову експертизу», який не повною мірою відповідає попередньому задуму. Більше того, до закону «Про судову експертизу» 23 рази вносилися зміни і доповнення, які значно звузили коло осіб, які мають право

проводити судові експертизи, та дозволили державним експертним установам монополізувати діяльність з проведення більшості судових експертиз та експертних досліджень.

Згідно з п.п. 53,54 Настанов РЄ професійним громадським організаціям судових експертів та іншим організаціям надана можливість складати списки (каталоги) потенційних судових експертів і пропонувати певних спеціалістів для проведення судових експертиз. Список судових експертів має лише рекомендаційний характер під час вибору експерта, а суд має право призначати експерта, який до нього не включений (п. 33 Настанов РЄ). При цьому залучатися до проведення експертиз можуть не лише професійні експерти, а навіть ті, які раніше не мали досвіду проведення судових експертиз (п.п. 40-41 Настанов РЄ). Це дозволяє забезпечити реалізацію принципу змагальності у судочинстві, рівності процесуальних прав сторін, зокрема надання сторонам провадження рівних прав щодо залучення експерта за головним принципом – наявність у експерта певної кваліфікації (певних спеціальних знань та/або умінь) та вищої освіти за певним фахом.

Згідно з п.п. 57, 60 Настанов РЄ сторони провадження і потерпілий мають право на отримання інформації про призначеного судового експерта до початку проведення експертизи та оскарження призначення конкретного експерта. А для стимулювання експерта щодо ретельного і чесного виконання своїх професійних обов'язків пропонується запровадити санкції у вигляді відсторонення від проведення експертизи, дискваліфікації, адміністративного штрафу, кримінального переслідування, відшкодування моральної і матеріальної шкоди, тощо (залежно від виду порушень) за надання помилкового або завідомо неправдивого висновку (п. 117).

Порівняльний аналіз законодавства України та ЄС у галузі судової експертизи дозволив встановити неповну відповідність нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні основним засадам діяльності експертів у судових системах держав-членів Ради Європи, які детально викладені у «Настановах щодо ролі експертів, призначених судом у судовому провадженні держав-членів Ради Європи». В умовах євроінтеграції система експертного забезпечення правосуддя в Україні потребує реформування відповідно до європейських стандартів, а саме:

- скасування монополії державних експертних установ і окремих експертів на проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз (окрім дослідження об'єктів, обіг яких обмежено державою);
- розширення можливості щодо обрання найбільш кваліфікованого та найбільш відповідного експерта і спеціаліста (державного або приватного) в усіх видах судочинства та надання права оскаржувати призначення певного експерта;
- надання дозволу професійним організаціям судових експертів складати власні списки експертів і пропонувати їх суду та сторонам провадження;
- залучення як самостійних експертів громадян інших держав;

- посилення індивідуальної відповідальності експерта за неналежне виконання своїх професійних обов'язків.

Створення системи експертного забезпечення правосуддя, яка відповідає європейським стандартам, дозволить демонополізувати судово-експертну діяльність, сприятиме реалізації прав сторін провадження на обрання ними найбільш кваліфікованого державного або приватного експерта, наблизить законодавство України у галузі судової експертизи до законодавства ЄС, підвищить ефективність процесу збирання доказів при розслідуванні воєнних злочинів та сприятиме притягненню РФ до міжнародно-правової відповідальності за збройну агресію та порушення інших норм міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. 27.06.2014. Редакція від 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата доступу: 11.09.2022).
2. European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice. European Commission for the Efficiency of Justice. CEPEJ Studies. Strasbourg : Council of Europe, 2014. 545 p. URL: <https://rm.coe.int/european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-efficiency-and-qualit/1680785d95>
3. Guidelines on the role of court-appointed experts in judicial proceedings of Council of Europe's Member States Document adopted by CEPEJ at its 24th Plenary meeting (Strasbourg, 11 – 12 December 2014). European commission for the efficiency of justice (CEPEJ). URL: <https://www.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/cepej/24-kerivni%20princupu%20roli%20priznachenih.pdf>
4. Zákon č. 36/1967 Sb. Zákon o znalcích a tlumočnících. Částka 14/1967. Zrušeno k 01.01.2021 (254/2019 Sb.). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1967-36>
5. The Law on the Forensic Examination of the Republic of Lithuania. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės Įstatymas. 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1161. Nauja redakcija nuo 2020-07-01. Vilnius. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.286DC4AF9827/asr>
6. Ярослав Ю.Ю. Оцінка висновку експерта за допомогою спеціальних знань. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці: Електронний журнал / [редкол.: Назаров О. А. (голов. ред.) та ін.]. Київ, 2019. № 3 (19). С. 516. URL: <https://goo.su/OiVw> (дата доступу: 11.09.2022).